

BORBÉLY JÁNOS:

Tragédia

Az udvart magas tűzfalak vették körül. Olyan volt mint egy mély verem, szürke, vígasztalan, hideg, kőfalú verem. Kétoldalt hosszú, féltetős házak lapultak a falhoz. Alacsonyok és kopottak; valaha sárgára meszelték őket. Az apró ablakok alatt lehámlott a vakolat és kivirágzott a salétrom.

Nyirkos, későőszi délután. Hull a köd. Az udvart bevonta a sápadt alkonyatszín.

Három óra felé jár az idő. Kovács Juliska hazatért a gyárból. Fürgén haladt át a foghíjas kövezetű udvaron. Eldurvult, elhanyagolt, szürke arcok meredtek rá az ajtók, ablakok mögül. Köhögtek és köpködtek; ők az élet mostoha gyermekei. Az elesettek sóvárgó pillantásával nézték Juliskát. Keserűek a szájzizek, a sóhajok, a káromkodások. Keserű a falat, a szegénység. Keserű az élet. Keserű, keserű...

Siető léptekkel ment, szét sem nézve. Szomszédait alig ismerte. Azok alkalmi munkások voltak: hordárok, napszámosok, s Juliskának sohasem akadt velük megbeszélni valója. Fiatal, derűs lélek volt, aki megkülönböztette a jót a rossztól, élt kisdéd örömeinek és bánatainak, s kicsit félt azoktól a durva, nagyhangú emberektől. Néha mintha megérezte volna, hogy azok sem lehetnek rossz emberek, hisz époly szegények mint ő maga, de mégis... Igaz, Péter is mondott róluk egyetmást, hogy miért olyan földhözragadtak, meg hogy miért betegek, meg ki ennek az oka. De mégis... A gyár az más. Ott mindig lehet dolgozni, egy keveset keresni is, és ott mind olyan csudaokos ember dolgozik, mint a Péter. Jaj, már megint ez a Péter... hát nem mondta tegnap, éppen tegnap, hogy a gyárban sem lehet majd mindig dolgozni, míg ott a Hoffman az úr. Hogy az, ha akarja kidobhatja őket és azt is mondta, hogy szeretni kell az alkalmi munkásokat is, mert annak idején velük együtt veszik el a gyárat Hoffmantól Péterék. Jaj, de istentelen ez a Péter, még becukják érte. Aztán, ő csak a halkszavú Kovács Pétert, az esztergályos Kovácsot (!), — nem azt a ragyás susztert —, szereti igazán és Lacit, a kisfiát. Igaz, Pétert lassankint megszokja inkább, míg Lacikában napról-napra újabb érdekességeket fedez fel.

Lacikára gondolt akkor is, mikor benyitott a lakásba. Szeme mosolygott s valami gyermekes izgalommal forgatta meg a kulcsot a zárban. Száját csücsörgette, mintha gyermekéhez beszélne, selypítő gügyögését utánozva... A konyhában rendetlenség. Letette a

kosarát, a székeket a helyükre rakta. Péter mindent széthagy. Minek olyan?!

Rendezgetne még, de nem leli helyét. Szalad át Riszticsnéhez. Mert ott van a gyerek. Riszticsné egész nap otthon van, varr, s így vigyázhat a gyerekre. Riszticsné özvegyasszony, a háború vitte el az urát, még az első időkben. Nem volt az katona, dehogya is! Munkaszolgálatos volt csak, szerb. Valamelyik tiszt úrnak biztosan nem tetszhetett a pofája, s durr! agyonlőtte. Hogy mert kommunista volt. Dehogya volt az, dehogya! Riszticsné is tiltakozott ez ellen; valahányszor elmondta az ura történetét.

Még elismította a bölcsőben a párnákat és futott. Riszticsné második szomszédja volt, közbül az öreg Kardos lakott ványadt, elgyötört feleségével. Kardos fuvarosnak mondta magát, de ez csak télen volt igaz. Ott álldogált, fagyoskodott a fatelepnél és rozoga kétkerekű talyigáján hordta a huszonöt-harminc kiló fákát. Mert ennyit kapott minden család. A nagyobbak valamivel többet. Nyáron pedig, tavasszal, ősszel? Az állomáson lóstatott és vékony sápítózó hangján „hordár, hordár, hordárt tessék“ kiáltozott. Sokan voltak hordárok, erősebbek is, így hát keveset keresett. Fia nem bírta itt tovább; még a háború előtt kiment Amerikába. Most nagyon szeretne hazajönni.

Riszticsné meglepetten nézett fel szemüvege mögül, mikor Juliska kopogás nélkül berontott hozzá. A varrónő nem volt már fiatal asszony. A negyvenéves éveket taposhatta. Hátrasímtott, kontybakötött hajába ősz szálak vegyültek. Száraz, sovány nő volt, ami még öregebbé tette. Juliska fiatal, asszonyosan telt alakja nagyon ekötött Riszticsnétől.

Juliska karján ott ült a kicsi és Juliska arcáról boldogság sugárzott. Anyásan nézett rá, fel s alá sétálva a szűk kis szobában meg-megringatta, játékosan megforgatta. Örömet okozott neki a kicsi testének melege s féltő gonddal szorította magához. Letette, majd felvette, eligazította a fekvőhelyét s ismét letette. Nem tudott betelni vele.

Riszticsné meghatottan hallgatott. Kicsit szégyelte magát. Ő sohasem akart gyermeket. Nikola, a férje nem dolgozott rendszeresen, különösen azokban a válságos időkben, mikor a gyárak, üzemek egymás után leálltak és a munkások közül sokan munkanélküliekké lettek. Ez a harmincas években történt. Akkor ők még fiatalok voltak. Csak teher volt a család. Riszticsné okos asszonynak tartotta magát, úgy gondolkozott, hogy csak a gazdagoknak való a gyerekek. Ő nem akart ebből a portékából.

Nem állhatta tovább:

— Vigyázz, agyon ne nyomorítsd! —

Juliskát felriasztotta az éles hang. Arcán ott volt még az ellágyulás, mely olyan széppé teszi az emberi arcot. Meglepetten nézett Riszticsnére. Szája kicsit elnyílt s kivillantak erős, egészséges fogai. Tanácstalanul állt.

— Hát...! — tette hozzá a varrónő.

De mikor úgy szereti! Ki szeretné más, ha nem ő? Hát már ezt sem szabad? Mentegetőzne, hogy ő nem szorítja, szorítja a fene

ezt a drága kis testet, úgy fogja mint a himes tojást, nem hogy agyonnyomorítsa! Valami visszatartja; csak nem bűn ez? Elfordult s szóttlanul ringatva a kicsikét kitekintett az ablakon.

Az udvar végén, a szemétdombon egy árva kakas kapirgált. Az öreg Kardos szerezte valahonnan. A kapun most fordult be Pesti Sándor. A tömzsi emberke mindig mérges, rövidreszabott arcával, maga volt az élő tilalomfa. Sokat káromkodott, szidta a tiszt urakat, meg a nyilas bandát. S kiköpött. Most is dühösen kacsázott végig az udvaron Répási Matyival, nyugodt, megfontolt és körültekintő cimborájával. Sanyi tüzére Matyi volt az — olaj. De nagyon jól megérttek.

Juliska bosszankodott. Egy kicsit Riszticsné miatt is, meg azért is, hogy lám, ezek az emberek már délután itthon vannak, csak az ő ura, a Péter nincs ilyenkor idehaza. Péter csak késő este tér haza, mert a délutáni váltásban dolgozik. Alig látják egymást. Ah, a fene egye meg ezt a rendet.

Riszticsné hangja zavarta meg szemlélődésében:

— Hagyj nekem is valamit belőle... csak azért mondtam — dörmögte és ismét munkája fölé hajolt.

A feszültség felengedett. Juliska elfordult az ablaktól, letette a kisfiút és megbocsátóan, fiatal szívének minden jószágával megcsókolta az öreg varrónőt.

— Te pulyka! — förmedt rá Riszticsné, hogy mégis az övé legyen az utolsó szó.

— Hallod, Juliska, nem jó színben van ez a gyerek. Olyan csendes volt mint aki... Nézd csak meg jobban!

Juliska szeme ijedten rebtent. Aggodalmas arccal hajolt a gyermek fölé. Laci két orcáján lázrózsák égtek. Kis kezei tehetetlenül nyugodtak a takarón. Juliska kétségbeesett. Mit tegyen? Nagyon szerencsétlennek érezte magát. Fusson orvosért? De pénze sincs! Kezeit tanácstalanul erőtlenül leejtette, szája kicsit elnyílott, s kivilantak egészséges, fehér fogai...

— Mit gyulladsz be mindjárt! Majd kikúráljuk mink! Rögtön főzök egy kis jóféle hagymateát. — Már perdült is.

Kovácsné a gyermekhez lépett. Kezével simogatta Laci forró arcát, aranyszőke haját.

— Sohasem voltál te beteg. Mondd, szivem, mi a baj, hol fáj? Itt fáj, itt? Hát talán emitt? Nem is fáj neked semmi, ugye. Csak a mamát ijesztgeted mindig, te rossz kisfiú... Játsszál, mint máskor... No, rúg a lába, rúg, rúg, rúg. No, ne vess rám... Kuckuckuc!...

Várta a kicsi nevetését. Ez mindannyiszor olyan boldoggá tette Juliskát. Laci arcán ilyenkor két kis gödröcske jelent meg és nagy, barna szemei huncutkásan összehúzódtak...

— No...

A gyermek elmosolyodott.

* * *

Reggel, még álmosan ódöngött a köd a városka felett, aztán a nap egykettőre felszipantotta. Talán az udvarban maradt meg legtovább. A magas falak közé szorult s nyirkosra vont be mindent.

A kút rozzant kávája egészen vizes lett. Kardos bácsi kakasa is idegesen berzengette tollát.

Nehezen ébredt az udvar népe. Először talán a kakas, de mindjárt utána az öreg Kardos. Vénembernek nem kell sokat aludnia. Nem is bír. A vénember már kora reggel kukacoskodik az ágyban. Szétnéz, kimegy meg bejön, morgolódik, sehogy sem találja helyét. Ilyen volt az öreg Kardos is. Ha szép idő van, amint kidugja fejét a nap valamelyik ház mögül, az öreg kiül az ajtó elé, napozik, vakarózik meg bolhászkodott. Sokáig ülte meg a köd az udvart, s Kardos bácsi ezen a reggelen nem napozhatott. Nyugtalanul tett-vett az udvarban, a kakasát abajgatta, a széttúrt szemétdombot fölhányta, meg felsöpört az ablakuk alatt.

Felnézett az égre, majd apró, csoszogó lépteivel indult befelé. A másik lakásból Kovácsné lépett ki. Egy csendes jóreggellyel továsietett. Vidáman, könnyedén szedte a lábait. Lacika, hálailsten jobban van. Mi az egy kis láz? — Semmi az egész, gondolta Juliska. Riszticsné majd kikúrálja szépen. Hisz ígérte... Ért hozzá Riszticsnél. Azt mondta, hogy jó forró teát itat Lacikával, aztán jól betakargatja és Laci kiizzadja a bajt.

Juliska kilépett a kapun és elindult a lejtős utcán. Hátrafordult és arra messzebb, az utca végén a mézszárszék előtt feketéllő tömeget pillantott meg. Sorbaállnak, úgy látszik, megint húst osztanak. Meddig tart ez még így, ez a háború, ez ember megbolondulhat bele. Juliska nagyot fúj és most teljesen megértette Péter szavait, hogy ebből a háborúból a legnagyobb baj éppen rájuk, szegényekre hárul. Ahogy Péter eszébejutott, megmelegedett a szíve tája és még gyorsabban, vidámabban szedte a lábait, hogy tán hamarabb viszontlátja, őt, meg a kis Lacikát. Mert Péter az este is sokáig mesélt neki, hogy a munkások a gyárban morgolódnak, és a Pesti Sanyi viszi a főszót. S Péter olyan szépen tud beszélni, hogy igazán... az a Sándor meg olyan lármás mindig, csak be ne kaszlizzák. Ezen töprengött Juliska egészen a gyárig és éppen megszólalt a gyárduda, mikor a kapun belépett...

Kardos néni hivatala volt a házban, hogy reggelente az utcát felseperje. Ez most, októbertájt, kicsit későbben szokott megtörténni, mert mostanában még a nap is olyan nehezen ébred, hát még a kis, vérszegény Kardos néni. Még az öreg is megkönyörül rajta: engedte aludni. Morgott, de engedte.

Kardos néni, mikor felkelt, kiment az utcára és felsöpört. Apró, gyenge szemével jól megnézegette az utca végén álldogáló tömeget. Közben kitisztult teljesen. A hajnali köd felszállt, az utca csillogott, fürdött a napfényben. A nap még alacsonyan állt. Hosszú árnyékok terpeszkedtek a földön.

Az öregasszony még egyszer megnézte a sorbanállókat és szaladt szólni Riszticsnének.

Riszticsné éppen Lacikát pólyáztatta a nagy tarkakockás párnába, mikor benyitott Kardosné és jelentette, hogy húst osztanak a Nagy Marciéknál. Riszticsné köszönte szépen. Még csak elkészül a kicsi becsomagolásával és megy. Elmondta még Kardosnének, hogy Laci már jobban van és hogy milyen jól viselkedik, mert alszik. Aztán

felkapta Lacikát és Kardos néniével együtt elindultak. Az öreganyó még szólt a többi asszonynak is az udvarban. Így lemaradt Riszticsnétől.

Riszticsné ravasz asszony volt. Nem ment ő Nagy Marciékhoz húsért, esze ágában sem volt. Ott ismerik, oda jár húsért az egész szomszédság! Tudják, hogy Lacika nem az ő kislánya! Már pedig akkor nem engedik a sor elejére, hogy hamarabb bejuthasson! Fífikus asszony Riszticsné. Elmegy a város másik végére inkább, de nem áll itt sorba órákhosszat. Nem csap ő ezzel be senkit sem. Kinek van ebből kára? Nem, ő csak élelmesebb.

Könnyű terhét magához öelve, sietős léptekkel elindult a belváros felé...

Már magasan állt a nap, mikor odaért.

Csupa feketébe öltözött ember állt a mészárszék előtt. Töpörödött öregasszonyok, fiatal családanyák, egypár öregember, meg sok-sok gyerek.

Riszticsné azonnal a sor elejére állt. Ingerült megjegyzésekkel fogadták.

— Ez a maga kölke? Nekem ezt nem magyarázza be! — szűrt feléje az egyik asszony.

— Hát nekem se — tette hozzá egy másik. — Ilyen száraz deszkának kislánya? Ugyan, menjen már! Ezt egy fitosorrú fiatalasszony mondta, aki maga is gyermeket tartott a karján.

Riszticsné mindegyikre kedvesen rámosolygott és egy hosszú elbeszélésbe kezdett, arról, hogy mennyire csodálkoztak ők is már-már mint a férje, meg ő, amikor észrevették, hogy... hát no... észrevették a dolgot. Nem hittek abban sem, hogy valóban megszületik a gyerek.

— Hát isten segítségével, mégis... — sóhajtott végül.

— Tudja, nem én szoptatom...

Közben beljebb sodródtak. Riszticsné örömmel vette át a hentes től a félkiló sovány marhahúst. A mészáros még egy jókora cubákot vágott rá és nagy, ügyetlen csomagot csinált. Az asszony bal karjával átfogta a gyermek derekát, a húst is ebben a kezében tartotta. Jobbjával a pólya végét támasztotta meg. Igyekezett kikerülni az ajtón. Azt elálta a tömeg. Mégis, valahogy odatörtetett. Féltestével előrehajolva állt, már csak az emberek nyomása tartotta, mikor a közelben, egészen a közelben megszólalt a sziréna.

— Jaj...!

Riszticsnét fellökték. Aztán rátapostak. A piszkos kövezeten, összeroncsolt, véres fejgel ott feküdt Lacika. Szőke haját meglobogtatta a szél. Kis, piros főkötője egy tócsába repült.

A napfényben fürdő házak között, füstfelleg húzódott, fehérén, mint a fátyol...

* * *

Lacikára gondolt most is.

Juliska szeme mosolygott s valami gyermekes izgalommal forgatta meg a kulcsot a zárban. Száját csücsörgette, mintha a kisfiához beszélne, selypítő gügyögését utánozva.

Délután három óra volt.